

Котвицька В. А.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

РЕПРЕЗЕНТАНТИ ЛЕКСИЧНОЇ КОГЕЗІЇ У ПРОЗОВОМУ ТЕКСТІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНІВ СУЧАСНИХ НІМЕЦЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ)

Анотація. У статті вивчається вияв лексичної когезії в художньому тексті. Проаналізовано тотожні й нетотожні лексичні повтори та їх функції у текстах романів сучасних німецьких письменників.

Ключові слова: лексична когезія, когезійний зв'язок, лексичний повтор, тотожний повтор, нетотожний повтор, текст.

Постановка проблеми. Загальнотекстові категорії є предметом досліджень багатьох вітчизняних та зарубіжних учених-мовознавців (І.А. Бехта, Ф.С. Бацевич, А.П. Загнітко, Т.П. Вільчинська, І.М. Колегаєва, Т.В. Радзівська, О.О. Селіванова, З.О. Пахолок, О.В. Бекетова, М.А. Карп, Л.І. Пац, Н.М. Івкова, О.В. Дзикович, Г.В. Лещенко, І.Р. Гальперін, О.Ю. Корбут, Г.Г. Москальчук, О.П. Урбаєва, М.А.К. Халлідей, Р. Хасан, В. Дресслер, М. Мальберг, С.-К. Тансканен, Т. Сандерс та інших). Попри значну кількість робіт, присвячених вивченню мовних явищ на глибинному лексичному рівні, все ще потребують уваги розгляд варіативності зовнішніх засобів організації тексту та дослідження особливостей лексичних повторів у контексті дискурсивної парадигми сучасного мовознавства.

Аналіз досліджень і публікацій. Однією з основних ознак художнього тексту є когезія. Когезія є типовою, але не обов'язковою, ознакою зв'язного тексту і утворюється за допомогою низки структурних і лексико-семантичних засобів, які можуть вживатися в найрізноманітніших комбінаціях [4, с. 183]. Лексична когезія полягає у повторі слова чи словосполучення або вживанні лексичних одиниць, які входять до спільної тематичної групи (синоніми, антоніми, гіпоніми та гіпероніми тощо) [4, с. 184]. Під репрезентантами лексичної когезії у даній лінгвістичній розвідці слід розуміти «зовнішні засоби організації зв'язку, представлені низкою різноманітних лексичних повторів, вагому частку яких становлять тотожні лексичні повтори у вигляді окремих самостійних чи службових слів або словосполучень (рідко – речень), а також нетотожні, серед яких виявляються тематичні групи, ряди синонімічних лексичних одиниць, антонімічні пари тощо» [5].

Метою статті є встановлення ступеня представленості лексичної когезії, вираженої лексичними повторами різних типів.

Об'єктом дослідження є різні види лексичних повторів у німецькомовному художньому тексті, а предметом – структурно-семантичні особливості їх дискурсивного функціонування у сучасній німецькій мові.

Матеріалом дослідження стали 1400 одиниць лексичних повторів, дібраних методом суцільної вибірки з прозових творів сучасних німецьких письменників (А. Барнс “Apfelkuchen am Meer”, А. Бронські “Scherbenpark”, Д. Веллерсгофф

“Das normale Leben”, К. Вольф “Der geteilte Himmel”, Г. Лінд “Der Mann, der wirklich liebte”, Ш. Лінк “Am Ende des Schweigens”, Г. Мюллер “Herztier”, Е. Шміттер “Frau Sartoris”, І. Шульце “Simple Storys” та інші).

Виклад основного матеріалу. Існує багато дефініцій мовних повторів. Лінгвісти по-різному їх тлумачать, намагаються простежити функційне навантаження повторів, виокремити лінгвокогнітивні, лінгвостилістичні особливості їх функціонування тощо. Повтор досліджувався на матеріалі української мови (А.П. Загнітко, Т.П. Вільчинська, Л.І. Пац та інші), російської (О.Ю. Корбут), англійської (М.М. Горбушина, О.В. Мальцева, Т.Р. Островська), німецької (О.В. Бекетова, О.П. Урбаєва), французької (С.Ю. Латипова, Ж.С. Павловська), іспанської мови (У.У. Браво), у зіставному аспекті (А.П. Загнітко, М.В. Кобзев), як засіб структурної організації тексту (О.Ю. Корбут), як стилетвірний засіб (Н.С. Дужик) тощо. Низку праць присвячено вивченню реалізації окремих видів повторів у різних функціональних стилях та ідіостилях різних письменників, сучасних та класиків, українських та зарубіжних. Часто повтор розглядається як засіб посилення емоційності та експресивності оповіді. Згідно з О.В. Бекетовою, повтор є засобом акцентування, засобом вираження авторської модальності та прагматичної настанови тексту [1, с. 3]. Завдяки повторам увага читача активізується, і матеріал сприймається краще.

Дослідники виокремлюють різні види повторів. Серед різновидів лексико-семантичного повтору А.П. Загнітко розмежує такі: 1) синонімічні; 2) антонімічні; 3) перифрастичні; 4) гіпонімічні; 5) омонімічні; 6) паронімічні; 7) семантичні [2, с. 76]. На думку Н.М. Івкової, лексичний повтор можна аналізувати і розподіляти за типами у двох напрямках: 1) структурному – як повторюється і яке місце займає повторюваний елемент у структурі висловлення; 2) семантичному – вивчається елемент, який повторюється з огляду на його функціонально-семантичне навантаження. Факт наявності повтору на відповідних мовних рівнях, тісний взаємозв'язок повтору як усередині одного рівня, так і між рівнями, надає системного характеру лексичному повтору як у парадигматичних, так і в синтагматичних відношеннях [3, с. 286–287].

У ході нашого дослідження виявлено, що прозові тексти художнього дискурсу насичені насамперед тотожними лексичними повторами. Вони домінують у досліджуваному матеріалі. Їх основні функції – привернення уваги читача до основного в сюжеті, апелювання, досягнення емоційної насиченості, єдності та динамічності тексту, розвиток думки, актуалізація важливого:

Vielleicht lähmte den Wächter neben diesem Toten die Spur der Kindheit. *Vielleicht* stand ein Dorf in seinem Schädel. *Vielleicht* fiel ihm der Vater ein, den er lange nicht gesehen hatte. Oder der Großvater, der schon gestorben war. *Vielleicht* ein Brief mir der Krankheit der Mutter [8, S. 120].

Wenn einer, nur weil er geht, ißt, schläft und jemanden liebt, Friedhöfe macht, sagte Edgar, dann ist er ein größerer Fehler als wir. Ein Fehler für alle, ein beherrschender Fehler ist er [8, S. 8].

Auf der ganzen Welt beneiden sie uns, beneiden uns um die Probleme, die wir haben [9, S. 192].

Ich gehe zu dem Bild, und auf halbem Wege erkenne ich es und bleibe abrupt stehen. Es ist ein Bild, das ich gemacht habe. Mit Harrys neuer Digitalkamera bei uns auf dem Balkon. Es ist das erste Bild an dieser Wand, auf dem außer Harry vergleichsweise viele Menschen sind – ganze drei, und alle sind mit ihm [7, S. 42].

Оскільки саме тотожний лексичний повтор особливим чином експресивізує висловлення, його використання в художньому тексті є частотним явищем, пор.:

Alles drehte sich um sie herum. Aber sie hatte keine Haare auf dem Kopf. Keine Haare! Du hast ja keine Haare mehr, sagte Rudolf [10, S. 262].

Vielleicht mußte er nur ihren Namen sagen. Nur ihren Namen! [10, S. 306].

Nichts geschah, nichts konnte geschehen, nichts anderes als das, was immer geschah [10, S. 23].

Ich bin jetzt sechszwanzig. Sechszwanzig Jahre, die ich mir hätte schenken können [10, S. 159].

Eins Komma vier Millionen Mark. Das mußt du dir mal vorstellen. Einkommaviermillionen! [9, S. 184].

“Naß – alles naß – naß!” Seine Stimme blieb ruhig, als spräche er mit dem Hund. Er ging auf den Balkon und kam mit einer gelbblauen Klappkiste herein. “Alles naß!” [9, S. 125].

Експресивна функція лексичних повторів реалізується у тому числі вживанням ряду синонімічних лексичних одиниць та утворених тематичних груп:

<...> und der Verlag plante einen weiteren Band mit neuen Arbeiten, diesmal unter dem Obertitel “Das Glück”. Darüber, vor allem über die Spannungen von “Glück haben” und “glücklich sein”, oder luck und happiness, fortuna und beatitudo, hatte er in den letzten Tagen vor großen Auditorien gesprochen [10, S. 129].

Es ging sich so leicht, so selbstverständlich, als hätte er kein Gewicht. Ja, er war gewichtlos geworden. Gewichtlos, körperlos, unangreifbar [10, S. 306].

Вияв лексичної когезії в художньому тексті спостерігається й у вигляді функціонування антонімічних пар слів, наприклад:

Er <...> ahnte nur, daß sich alles wieder umkehrte, weil er vergessen hatte, was sie einander angetan hatten, oder weil das ihm viel besser erschien als nichts. Nichts war nur nichts. Und sein Gegensatz war alles. Alles, was sie füreinander gewesen waren, konnte nicht nichts geworden sein, nachdem es für sie alles gewesen war. In all ihren Widersprüchen hatten sie immer wieder dieses Alles entdeckt. Das Ein-und-alles. Das Umfassende, Unfaßliche [10, S. 305].

Іноді тотожний повтор може бути представлений лексичними одиницями, що мають спільну кореневу морфему, яка виступає основним компонентом однокоренових слів, пор.:

Wieder lächelte sie. Ein Lächeln, das alles, was sie gesagt hatte, zusammenfaßte und überbrückte [10, S. 260].

Er war natürlich nicht unter den Passanten, so sehr sie es im Augenblick auch wünschte. Wünsche konnte man sich erlauben, wenn man sie für sich behielt [10, S. 21].

Sonst hört er immer alles, den Wecker, das Telefon, sonst weckt er mich, wenn er wütend ist über seine Schlaflosigkeit, damit ich ihn beruhige [9, S. 142].

Наступний приклад репрезентації лексичної когезії демонструє функціонування комбінації повторів: тотожного повтору у вигляді самостійних слів та повтору тотожного афіксу:

Sein Denken tappte in eine Leere. Es war dieselbe Leere, in die sie sich immer hineingestürzt hatten, wenn sie am Ende ihrer Logik waren, mitten im wortlosen Strudel ihrer Widersprüche. Aber die Widersprüche hatten sich inzwischen verflüchtigt, die Widerstände waren aufgelöst [10, S. 305].

Характерними є й комбінації лексичних повторів: повтору синонімічних слів та тотожної лексичної одиниці, напр.:

Du bist schon immer eine dumme, dumme, dumme Frau gewesen, habe ich zu ihr gesagt. Wie konntest du mir das nur antun, so blöd gewesen zu sein? [7, S. 23].

Komm, Hanni, hör auf zu weinen. Es gibt überhaupt keinen Grund, absolut keinen Grund [9, S. 245].

В межах мікротексту спостерігаються комбінації різних заперечень:

Ich will – das alles nicht mehr. Ich habe nie über so etwas gesprochen. Mit niemandem. Das geht doch keinen was an [9, S. 167].

У якості засобу організації зв'язку може виступати тотожний повтор окремих словосполучень, (частин) речень:

Was hättest du gemacht, wenn ich das von dir verlangt hätte? Was hättest du gemacht, wenn ich verlangt hätte, daß du den Brief ungelesen zerreißen und verbrennen sollst? [9, S. 288].

Лексична когезія іноді виявляється й у вживанні тотожного прислівника (у даному випадку – “zu”):

Terezas Hals war zu lang, ihre Augen zu klein, ihre Schulterblätter zu spitz, ihre Finger zu dick, ihr Hintern zu flach, ihre Beine zu krumm [8, S. 108].

Висновки. Займаючи вершинну позицію в ієрархії мовних одиниць, текст характеризується власною системою міжреченневих зв'язків, смислових відношень та відповідними засобами їхньої реалізації. Послаблення доцентрових тенденцій у розвитку лінійної структури речення позначається на способах організації текстових величин й на відборі різномірних мовних засобів, актуалізація яких є гарантом цілісності та зв'язності тексту [6, с. 453]. Вивчення питання сутності лексичної когезії як одного з основних видів когезійного зв'язку та кола проблем, пов'язаних із засобами її репрезентації, є гідним особливої уваги мовознавців. Повноту й висвітленість їх аналізу, безсумнівно, зможе забезпечити синтез використання сучасної палітри методів дослідження, висвітлення доцільності застосування яких засвідчуватимуть подальші наукові пошуки.

Література:

1. Бекетова О.В. Структурно-семантичні та функціональні особливості фігур повтору в аргументативних текстах. Вісник Київського державного лінгвістичного університету. Серія «Філологія»: Проблеми семантики слова, речення та тексту. К.: КДУ, 1997. Вип. 5. С. 3–12.
2. Загнітко А.П. Лінгвістика тексту: Теорія і практикум: науково-навчальний посібник. Донецьк: ДонНУ, 2006. 289 с.
3. Івкова Н.М. Структурно-семантичні різновиди лексичного повтору в публіцистичному тексті. Вісник Львів. університету. Серія «Філологія». Ч. II. – Львів, 2004. Вип. 34. С. 284–291.
4. Карп М.А. Когезія та когерентність як сукупність текстового зв'язку у британських художніх мультимодальних творах. Мова і

культура. 2014. Вип. 17. С. 182-189. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mik_2014_17_2_30.

5. Котвицька В.А. Репрезентанти лексичної когезії в художньому тексті (аналіз на прикладі збірки розповідей Дітера Веллерсгоффа "Das normale Leben"). Мови професійної комунікації: лінгвокультурний, когнітивно-дискурсивний, перекладознавчий та методичний аспекти: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (28 лютого 2018 р.). К.: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2018. URL: <http://ktpnrm.kpi.ua/ru/node/970>
6. Пац Л.І. Функціонально-семантичні вияви категорії зв'язності в художньому тексті. Лінгвістичні студії: зб. наук. праць. Донецьк: ДонНУ, 2007. Вип. 15. С. 453-458.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. Bronsky A. Scherbenpark. Roman. Köln: Kiepenheuer & Witsch, 2010. 289 S.
2. Müller H. Hertzier. Roman. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt Taschenbuch Verlag GmbH, 1999. 253 S.
3. Schulze I. Simple Storys. Ein Roman aus der ostdeutschen Provinz. München: Deutscher Taschenbuch Verlag GmbH, 2010. 314 S.

4. Wellershoff D. Das normale Leben. München: Verlagsgruppe Random House GmbH, 2007. 306 S.

Котвицька В. А. Репрезентанти лексической когезии в художественной прозе (на материале романов современных немецких писателей)

Аннотация. Стаття посвящена изучению лексической когезии в художественном тексте. Анализируются тождественные и нетождественные лексические повторы и их функции в текстах романов современных немецких писателей.

Ключевые слова: лексическая когезия, когезийная связь, лексический повтор, тождественный повтор, нетождественный повтор, текст.

Kotvytska V. Representatives of Lexical Cohesion in Prose (based on the novels of modern German writers)

Summary. The present paper focuses on the representation of lexical cohesion in literary text. Identical (repetitions of the same lexeme) and non-identical repetitions in novels of modern German authors are analyzed.

Key words: lexical cohesion, cohesive bond, lexical reiteration, identical repetition, non-identical repetition, text.